

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تأییدیه اعضای هیأت داوران در جلسه دفاع از رساله

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای **محمد ابراهیم روشن ضمیر** تحت عنوان:

بررسی و نقد جریان قرآن بسندگی در تفسیر را از نظر شکل (فرم) و محتوی بررسی نموده

و پذیرش آن را برای دریافت درجه دکتری پیشنهاد می کنند.

ردیف	اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱	استاد راهنما			
۲	استاد مشاور			
۳	استاد مشاور			
۴	استاد ناظر (داخلی)			
۵	استاد ناظر (داخلی)			
۶	استاد ناظر (خارجی)			
۷	استاد ناظر (خارجی)			
۸	نماینده تحصیلات تکمیلی			

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته _____ است که در سال _____ در دانشکده _____ دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب محمد ابراهیم روشن ضمیر دانشجوی رشته علوم قرآن و حدیث مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

دانشکده علوم انسانی

رساله برای دریافت درجه دکتری

رشته علوم قرآن و حدیث

بررسی و نقد جریان قرآن بسندگی در تفسیر

محمد ابراهیم روشن ضمیر

استاد راهنما

حجت الاسلام دکتر کاظم قاضی زاده

مشاوران

دکتر محمد علی لسانی

حجت الاسلام دکتر محمد علی مهدوی راد

اسفند ۱۳۸۸

تقدیم:

به آنان که از همه تعلقات آزاد شدند از دام نام و نان
جستند و رساله علمیه و عملیه خویش را با مرکب خون
نگاشتند.

تقدیر و تشکر:

سپاس و ستایش به درگاه خداوندی که آفرینش جهان و انسان نشان از قدرت او دارد و آموزش انسان و توانا ساختن او بر استفاده از قلم، نشانگر حکمت اوست. و سلام و درود بر انبیای الهی بویژه خاتم آنان حضرت محمد بن عبدالله ﷺ و نیز سلام و درود بر اوصیای الهی ﷺ که انسانها را به کوی دوست رهنمون می‌شوند.

اینک که این جستار به حول و قوه الهی به سر انجام رسیده است، لازم می‌دانم از زحمات همه استادان بزرگواری که سالها در محضر آنان زانوی ادب بر زمین زده و خوشه چین خرمن دانش و اخلاق نیکویشان بوده ام، تشکر و قدردانی می‌نمایم. از استاد بزرگوار جناب حجت الاسلام دکتر قاضی زاده که همواره از راهنمائی‌ها و نکته سنجی هایشان بهره‌ها برده ام و نیز از استادان محترم مشاور جناب آقای دکتر لسانی که با یادکرد نکات دقیق در سامان یافتن این جستار کمک کرده اند و از جناب حجت الاسلام مهدوی راد که از آغازین سالهای تحصیل پیوسته از محضر ایشان کسب فیض کرده ام سپاسگزاری و تشکر می‌نمایم.

همچنین از دیگر بزرگورانی که به گونه ای در به ثمر رسیدن این نوشتار کمک کرده‌اند، مدیریت محترم دانشگاه تربیت مدرس، مدیر محترم گروه علوم قرآن و حدیث سرکار خانم دکتر غروی و اساتید محترم داور، قدردانی می‌نمایم.

در پایان از همسر بزرگوaram که با صبر و بردباری محیطی آرام برای اشتغالات علمی ام فراهم کرده قدردانی و سپاسگزاری می‌نمایم.

چکیده

سیاری از مفسران با توجه به اینکه سنت پیامبر و روایات معصومین علیهم السلام، پس از قرآن کریم دومین مرجع مهم و معتبر در شناخت آموزه‌های دینی است، در تفسیر، از قرآن و سنت بهره می‌جویند. اما جریان‌های در صدد است که ملاک و محور تفسیر را، خود بیانات قرآن قرار دهد. آنان بر این باورند قرآنی که نور، روشن و روشنگر همه چیز است به غیر خود نیازمند نیست حتی اگر آن غیر سنت باشد. آنان نقش سنت را به بیان احکام و جزئیات قصص قرآن فرو می‌کاهند. از این جریان با عنوان «جریان قرآن بسندگی در تفسیر» یاد می‌کنیم.

در حاشیه جریان پیش گفته، با جریان دیگری روبرو هستیم که نه تنها در در تفسیر بلکه در دریافت آموزه‌های دینی، تنها بر قرآن تکیه دارد و نقش سایر منابع دینی به ویژه «سنت» را نادیده می‌انگارد، در این رساله، از این رویکرد افراطی به نام «جریان قرآن بسندگی در دین» یا «قرآنیون» یاد خواهیم کرد.

در این رساله بر آنیم ضمن بررسی پیشینه قرآن بسندگی، مهمترین مبانی و دلایل باورمندان به قرآن بسندگی در تفسیر را مورد بررسی و نقد قرار دهیم. در فصل اول پس از بیان مسئله، سوالات، پیشینه و منابع این پژوهش، به تعریف برخی واژه‌های پر بسامد رساله همچون تفسیر و سنت پرداخته شده است.

در فصل دوم رساله، سرچشمه و پیشینه جریان افراطی قرآن بسندگی را مورد بررسی قرار داده و بر این باور پای فشرده ایم که پیشینه این جریان را باید در گفته «حسبنا کتاب الله» دید که از آغازین روزهای نزول وحی گاه به طور صریح و زمانی با اشاره و کنایه مطرح شده است. در روزگاران پس از آن تا قرن سوم، نشانه‌هایی از آن را می‌توان یافت. این دیدگاه که برای دوران‌های پیاپی در کمون به سر می‌برد در دو قرن اخیر با تاثیر پذیری از جریان خاور شناسان، ابتدا در مصر و شبه قاره هند و سپس در میان سایر مسلمانان، تا حدودی گسترش یافته است. گفتنی است بسیاری از کسانی که به قرآن بسندگی متهم شده‌اند، کسانی هستند که به ضرورت نقد روایات موجود باور دارند و مخالفتی با سنت ندارند.

فصل سوم را به بررسی مبانی و دلایل جریان اعتدالی باورمندان به شیوه تفسیری قرآن به قرآن یا جریان قرآن بسندگی در تفسیر اختصاص داده ایم.

فصل چهارم به بررسی دلایل جریان افراطی قرآن بسندگی در دین اختصاص دارد. و مهمترین دلایل آنان برای مدعی خود، همچون جامع بودن قرآن و عدم نیاز به سنت، مورد بررسی و نقد قرار گرفته است.

در فصل پنجم که به نتایج و پیشنهادات اختصاص یافته، به برخی پیامدهای قرآن بسندگی اشاره شده است.

کلید واژه ها: قرآن بسندگی؛ قرآنیون؛ تفسیر؛ سنت؛ حجیت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ	فهرست مطالب.....
۱۰	فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق.....
۱۰	۱-۱ مقدمه.....
۱۰	۲-۱ بیان مسئله و سوالات اصلی تحقیق:.....
۱۰	۳-۱ فرضیه های تحقیق:.....
۱۰	۴-۱ پیشینه و منابع تحقیق.....
۱۰	۵-۱ اهداف.....
۱۰	۶-۱ کاربرد های این تحقیق.....
۱۰	۷-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری طرح.....
۱۰	۸-۱ تعاریف.....
۱	فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق.....
۱	۱-۱ مقدمه.....
۵	۲-۱ بیان مسئله و سوالات اصلی تحقیق.....
۷	۳-۱ فرضیه های تحقیق.....
۷	۴-۱ پیشینه و منابع تحقیق.....
۸	۵-۱ اهداف.....
۸	۶-۱ کاربردهای این تحقیق.....

- ۷-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری طرح ۹
- ۸-۱ تعاریف ۹
- ۱-۸-۱ معنای واژه تفسیر ۹
- ۱-۱-۸-۱ تفسیر در فرهنگ ها ۹
- ۲-۱-۸-۱ معنای اصطلاحی تفسیر ۱۱
- ۳-۱-۸-۱ معنا و مفهوم واژه تفسیر از دیدگاه علامه طباطبائی ۱۲
- ۲-۸-۱ منابع تفسیر ۱۶
- ۱-۲-۸-۱ اقسام منابع تفسیر ۱۶
- ۲-۲-۸-۱ ارتباط منابع تفسیر با مبانی، قواعد و علوم مورد نیاز مفسر ۱۷
- ۳-۲-۸-۱ اهمیت و ضرورت شناخت و استفاده از منابع تفسیر ۱۷
- ۳-۸-۱ معنای سنت ۱۸
- ۱-۳-۸-۱ سنت در فرهنگها ۱۸
- ۲-۳-۸-۱ کاربرد قرآنی واژه سنت ۱۹
- ۳-۳-۸-۱ سنت در اصطلاح ۲۱
- ۱-۳-۳-۸-۱ سنت در نگاه اصولیان ۲۱
- ۲-۳-۳-۸-۱ سنت در نگاه محدثان ۲۲
- ۳-۳-۳-۸-۱ سنت در نگاه فقیهان ۲۳
- ۴-۳-۳-۸-۱ اختلاف در دایره شمول سنت ۲۴
- ۴-۸-۱ معنای حدیث ۲۵
- ۱-۴-۸-۱ «حدیث» در لغت: ۲۵
- ۲-۴-۸-۱ حدیث در اصطلاح ۲۵
- ۵-۸-۱ خبر ۲۶
- ۶-۸-۱ اثر ۲۶

فصل دوم: پیشینه جریان قرآن بسندگی ۲۸

- ۱-۲ قرآن بسندگی در زمان پیامبر ﷺ ۲۸
- ۲-۲ قرآن بسندگی در قرن اول ۲۸
- ۳-۲ قرآن بسندگی در قرن دوم هجری ۲۸
- ۴-۲ قرآن بسندگی و سنت گریزی در قرن سوم هجری ۲۸
- ۵-۲ قرآن بسندگی در دوره معاصر ۲۸

فصل دوم: پیشینه جریان قرآن بسندگی ۲۹

- ۱-۲ قرآن بسندگی در زمان پیامبر ﷺ ۳۰

۳۴	۲-۲ قرآن بسندگی در قرن اول
۳۴	۱-۲-۲ دوره خلیفه اول
۳۶	۲-۲-۲ دوره خلیفه دوم
۳۸	۳-۲-۲ روزگار عثمان
۴۱	۴-۲-۲ از اواخر دوره عثمان تا پایان قرن اول
۴۱	۱-۴-۲-۲ خوارج و قرآن بسندگی
۴۱	۱-۱-۴-۲-۲ خوارج در لغت و اصطلاح
۴۲	۲-۱-۴-۲-۲ آغاز پیدایش خوارج
۴۳	۳-۱-۴-۲-۲ باورهای خوارج
۴۵	۱-۳-۱-۴-۲-۲ موضع آنان در برابر قرآن
۴۵	۲-۳-۱-۴-۲-۲ باورهای خوارج در باره سنت
۴۶	۴-۱-۴-۲-۲ دفاع از خوارج برای توجیه برخی عملکردهای نادرست
۴۸	۲-۴-۲-۲ شیعه و قرآن بسندگی
۵۲	۱-۲-۴-۲-۲ دفاع از شیعه در برابر اتهام عدم پذیرش سنت
۵۶	۱-۱-۲-۴-۲-۲ فقهای شیعه و روایات عامه
۵۷	۱-۱-۱-۲-۴-۲-۲ ارزش علمی روایات نبوی منقول از عامه
۵۸	۲-۱-۱-۲-۴-۲-۲ دلایل کم توجهی فقیهان به روایات عامه
۶۰	۲-۱-۲-۴-۲-۲ آغاز جعل و وضع
۶۳	۳-۲ قرآن بسندگی در قرن دوم هجری
۶۴	۱-۳-۲ معتزله و قرآن بسندگی
۶۶	۱-۱-۳-۲ باور نداشتن به سنت یا باور نداشتن به روایات حاکی از سنت
۶۶	۴-۲ قرآن بسندگی و سنت گریزی در قرن سوم هجری
۶۷	۵-۲ قرآن بسندگی در دوره معاصر
۶۸	۱-۵-۲ تأثیر استشراق بر قرآن بسندگی
۷۲	۲-۵-۲ زمینه‌های پیدایش جریان قرآن بسندگی در دوره معاصر
۷۵	۳-۵-۲ تجدید نظر طلبان اعتدالی
۷۵	۱-۳-۵-۲ سید جمال الدین اسدآبادی
۷۷	۱-۱-۳-۵-۲ اهداف تفسیر قرآن در نگاه سید جمال
۷۹	۲-۱-۳-۵-۲ تأثیر سید جمال بر مفسران پسین
۷۹	۳-۱-۳-۵-۲ سید جمال و اتهام قرآن بسندگی
۸۱	۲-۳-۵-۲ محمد عبده (زندگی و آثار)
۸۴	۱-۲-۳-۵-۲ دیدگاه عبده در باره سنت
۸۵	۳-۳-۵-۲ محمد رشیدرضا (۱۲۸۲-۱۳۵۴ق / ۱۸۶۵-۱۹۳۵م)
۸۷	۱-۳-۳-۵-۲ اندیشه رشید رضا

- ۸۹-۲-۵-۳-۳ دیدگاه رشید رضا در باره سنت.....
- ۹۱-۲-۵-۳-۴ احمد امین (۱۸۸۷-۱۹۵۴م).....
- ۹۳-۲-۵-۳-۵ طه حسین (۱۸۸۹-۱۹۷۳م).....
- ۹۵-۲-۵-۳-۶ شیخ محمود شلتوت.....
- ۹۶-۲-۵-۳-۷ محمد غزالی (۱۳۳۷-۱۴۱۶ق/۱۹۱۷-۱۹۹۶م).....
- ۹۸-۲-۵-۳-۸ ابراهیم فوزی.....
- ۹۸-۲-۵-۳-۹ اسماعیل منصور.....
- ۹۹-۲-۵-۳-۱۰ اسماعیل کردی.....
- ۱۰۰-۲-۵-۳-۱۱ محمد سعید عشاوی.....
- ۱۰۱-۲-۵-۳-۱۲ سامر اسلامبولی.....
- ۱۰۱-۲-۵-۴ قرآن بسندگان در جهان عرب (تجدید نظر طلبان افراطی).....
- ۱۰۱-۲-۵-۴-۱ محمد توفیق صدقی (۱۲۹۸-۱۳۵۶ق / ۱۸۸۱-۱۹۲۰م).....
- ۱۰۲-۲-۵-۴-۱-۱ مهمترین دیدگاههای وی در باره سنت.....
- ۱۰۴-۲-۵-۴-۲ محمود ابوریه (۱۸۸۹-۱۹۷۰م).....
- ۱۰۹-۲-۵-۴-۳ دکتر احمد زکی ابو شادی (۱۸۹۲-۱۹۵۵م).....
- ۱۰۹-۲-۵-۴-۱ دیدگاه وی در باره سنت.....
- ۱۱۰-۲-۵-۴-۴ دکتر اسماعیل احمد ادهم (۱۳۲۹-۱۳۵۱ق/۱۹۱۱-۱۹۴۰م).....
- ۱۱۲-۲-۵-۴-۵ محمد ابو زید دمنهوری (۱۹۱۱-۱۹۴۰م).....
- ۱۱۲-۲-۵-۴-۱ الهدایه والعرفان فی تفسیر القرآن بالقرآن.....
- ۱۱۶-۲-۵-۴-۶ محمد شحرور.....
- ۱۱۷-۲-۵-۴-۷ وکیل احمد أفندی صفوت.....
- ۱۱۷-۲-۵-۴-۸ فرج بن علی فوده.....
- ۱۱۸-۲-۵-۴-۱ دیدگاهها:.....
- ۱۱۸-۲-۵-۴-۹ آثار فرج فوده:.....
- ۱۱۹-۲-۵-۴-۹ احمد صبحی منصور.....
- ۱۲۰-۲-۵-۴-۱۰ نیازی عز الدین.....
- ۱۲۱-۲-۵-۴-۱۱ ابن قرناس.....
- ۱۲۲-۲-۵-۵ سایر شخصیت‌های متهم به قرآن بسندگی در جهان عرب.....
- ۱۲۴-۲-۵-۶ جریان قرآن بسندگی (تجدید نظر طلبان افراطی) در شبه قاره هند.....
- ۱۲۴-۲-۵-۶-۱ تفسیر سیداحمدخان.....
- ۱۳۱-۲-۵-۶-۲ پیدایش جریان قرآن بسندگی در شبه قاره هند.....
- ۱۳۴-۲-۵-۶-۱ زندگی‌نامه مهم‌ترین دعوت‌گران قرآنیون در شبه قاره هند.....
- ۱۳۴-۲-۵-۶-۱-۱ عبدالله جکرآوی.....
- ۱۳۷-۲-۵-۶-۲-۱-۱ ارتباط وی با استعمار.....

- ۲-۳ استقلال قرآن در تفسیر آیات؛ (قرآن بسندگی در تفسیر)..... ۱۷۴
- ۱-۲-۳ مبانی قرآن بسندگی در تفسیر ۱۷۴
- ۱-۱-۲-۳ بررسی تفاسیر قرآن بسنده در تفسیر ۱۷۵
- ۱-۱-۱-۲-۳ میزان و قرآن بسندگی ۱۷۵
- ۱-۱-۱-۲-۳ تفسیر قرآن به قرآن از نظر علامه طباطبائی ۱۷۶
- ۲-۱-۱-۲-۳ نیاز به روایات در تفسیر از دیدگاه علامه طباطبائی ۱۷۹
- ۱-۲-۱-۱-۲-۳ توجیه سخن علامه ۱۸۳
- ۲-۲-۱-۱-۲-۳ دیدگاه گزیده ۱۹۲
- ۲-۱-۱-۲-۳ نقش سنت در شیوه تفسیری قرآن به قرآن از دیدگاه آیه الله
جوادی آملی ۱۹۳
- ۳-۱-۱-۲-۳ تفسیر اضواء البیان فی ایضاح القرآن بالقرآن ۱۹۶
- ۱-۳-۱-۱-۲-۳ مولف ۱۹۷
- ۲-۳-۱-۱-۲-۳ روش تفسیری ۱۹۸
- ۳-۳-۱-۱-۲-۳ نقش روایات در تفسیر قرآن، در تفسیر اضواء البیان ۱۹۸
- ۲-۱-۲-۳ دلائل طرفداران قرآن بسندگی در تفسیر ۲۰۰
- ۱-۲-۱-۲-۳ سیره عقلاء ۲۰۰
- ۱-۱-۲-۱-۲-۳ نقد دلالت سیره عقلاء بر قرآن بسندگی در تفسیر ۲۰۱
- ۲-۲-۱-۲-۳ آیات قرآن کریم ۲۰۲
- ۱-۲-۲-۱-۲-۳ نقد دلالت آیات قرآن بر قرآن بسندگی در تفسیر ۲۰۸
- ۳-۲-۱-۲-۳ دلایل روایی بر قرآن بسندگی در تفسیر ۲۱۳
- ۱-۳-۲-۱-۲-۳ نقد دلالت روایات بر بسنده بودن قرآن در تفسیر ۲۱۵
- ۴-۲-۱-۲-۳ دلالت شیوه تفسیری اهل بیت بر قرآن بسندگی در تفسیر ۲۱۶
- ۱-۴-۲-۱-۲-۳ نقد دلالت شیوه تفسیری اهل بیت بر قرآن بسندگی ۲۱۶
- ۳-۱-۲-۳ استدلال مخالفان شیوه تفسیر قرآن به قرآن، به روایات ۲۱۷
- ۱-۳-۱-۲-۳ روایات ضرب القرآن ۲۱۷
- ۲-۳-۱-۲-۳ بررسی روایات ضرب قرآن ۲۲۰
- ۳-۳-۱-۲-۳ دیدگاه گزیده در باره مفاد روایات ۲۲۳
- ۴-۱-۲-۳ تامل در باره نظریه تفسیر قرآن به قرآن ۲۲۵
- ۱-۴-۱-۲-۳ تفسیر بدون پیش فرض ممکن نیست ۲۲۶
- ۱-۱-۴-۱-۲-۳ بررسی و نقد ضرورت وجود پیش فرض برای مفسر ۲۳۳
- ۲-۴-۱-۲-۳ نبود وحدت نظر در میان طرفداران شیوه تفسیر قرآن به قرآن ۲۳۳
- ۳-۴-۱-۲-۳ ضرورت اثبات نگاه متقابل و تفسیر گرایانه میان آیات ۲۳۴
- ۴-۴-۱-۲-۳ نقش محوری مفسر در شیوه تفسیری قرآن به قرآن ۲۳۵
- ۵-۴-۱-۲-۳ برخوردار نبودن شیوه تفسیری قرآن به قرآن از روشی قانونمند

- ۲۳۵
 ۲۳۶ ۶-۴-۱-۲-۳ عدم اطمینان به ارتباط آیات
 ۲۳۶ ۷-۴-۱-۲-۳ چرائی استثنای استفاده احکام و... از این شیوه تفسیری ...
 ۲۳۷ ۸-۴-۱-۲-۳ یگانگی کاربرد برخی آیات در قرآن
 ۲۳۸ ۹-۴-۱-۲-۳ عدم اطمینان از دریافت عمق کلام الهی با این شیوه تفسیری
 ۲۳۸ ۱۰-۴-۱-۲-۳ ضرورت استفاده از همه ظرفیت ها برای استفاده قرآن ...

فصل چهارم: مبانی و دلائل قرآن بسندگی در دین (جریان افراطی) ۲۴۰

- ۱-۴ دلیل اول: دلالت آیات بر بسنده بودن قرآن در دریافت آموزه های دینی ۲۴۰
 ۲-۴ دلیل دوم: عدم حجیت سنت پیامبر ۲۴۰
 ۳-۴ دلیل سوم: عدم دست رسی به سنت ۲۴۰
 ۴-۴ دلیل چهارم: پیامد های ناگوار حجیت سنت ۲۴۰
 ۵-۴ پاسخ دلائل قرآنیون ۲۴۰

فصل چهارم: مبانی و دلائل قرآن بسندگی در دین (جریان افراطی) ۲۴۱

- ۱-۴ دلیل اول: دلالت آیات بر بسنده بودن قرآن در دریافت آموزه های دینی ۲۴۱
 ۲-۴ دلیل دوم: عدم حجیت سنت پیامبر ۲۴۷
 ۱-۲-۴ وحیانی نبودن سنت نبوی ۲۴۷
 ۲-۲-۴ پیروی از سنت شرک است ۲۴۹
 ۳-۲-۴ منع نگارش حدیث نشان از عدم حجیت سنت دارد ۲۵۰
 ۴-۲-۴ اختصاص سنت به زمان پیامبر ۲۵۲
 ۳-۴ دلیل سوم: عدم دست رسی به سنت ۲۵۳
 ۱-۳-۴ قطعی نبودن صدور احادیث موجود از پیامبر ﷺ ۲۵۳
 ۲-۳-۴ نقد سندی و متنی احادیث ۲۵۵
 ۴-۴ دلیل چهارم: پیامدهای ناگوار حجیت سنت ۲۵۶
 ۵-۴ پاسخ دلائل قرآنیون ۲۵۷
 ۱-۵-۴ پاسخ دلیل اول ۲۵۷
 ۱-۱-۵-۴ تعریف جامعیت ۲۵۹
 ۲-۱-۵-۴ جامعیت قرآن در روایات ۲۵۹
 ۳-۱-۵-۴ دیدگاههای گوناگون درباره جامعیت قرآن ۲۶۲
 ۱-۳-۱-۵-۴ الف. دیدگاه بیشینه ای ۲۶۳
 ۱-۱-۳-۱-۵-۴ یکم، جامعیت مطلق قرآن؛ ۲۶۴
 ۱-۱-۳-۱-۵-۴ نقد دیدگاه جامعیت مطلق قرآن ۲۶۷

- ۲۷۹ ۴-۵-۱-۳-۱-۲ دوم، فراگیری قرآن نسبت به آموزه‌های دینی.....
- ۲۸۱ ۴-۵-۱-۳-۱-۳ سوم، جامعیت قرآن کریم با داشتن باطن،.....
- ۲۸۱ ۴-۵-۱-۳-۲ ب. دیدگاه کمینه ای.....
- ۲۸۴ ۴-۵-۱-۳-۳ ج. طرفداران دیدگاه میانه.....
- ۲۸۵ ۴-۵-۱-۳-۱ جامعیت قرآن در بیان امور مربوط به هدایت.....
- ۲۸۶ ۴-۵-۱-۴ رابطه جامعیت قرآن و بی نیازی از سنت.....
- ۲۹۰ ۴-۵-۱-۵ نتیجه گیری.....
- ۲۹۰ ۴-۵-۱-۵ الف) خلط بین مفاهیم.....
- ۲۹۲ ۴-۵-۱-۵ ب) جامعیت قرآن ملازم با بی نیازی از سنت نیست.....
- ۲۹۳ ۴-۵-۲ دلیل دوم: حجیت سنت و گستره آن.....
- ۲۹۳ ۴-۵-۲-۱ گستره سنت.....
- ۲۹۵ ۴-۵-۲-۱-۱ دیدگاه اول (اعتبار قید قصد تشریح).....
- ۲۹۶ ۴-۵-۲-۱-۲ دیدگاه دوم (عدم اعتبار قصد تشریح).....
- ۲۹۷ ۴-۵-۲-۲ گستره حجیت گفتار، کردار و امضای پیامبر ﷺ.....
- ۲۹۷ ۴-۵-۲-۲-۱ دیدگاه‌های گوناگون در باره حجیت سنت.....
- ۲۹۸ ۴-۵-۲-۲-۱-۱ دلایل دیدگاه اول.....
- ۲۹۹ ۴-۵-۲-۲-۱-۲ دلایل دیدگاه دوم.....
- ۳۰۱ ۴-۵-۲-۲-۱-۳ دلایل دیدگاه سوم.....
- ۳۲۵ برقراری صلح در صورت تمایل دشمن به صلح.....
- ۳۳۸ ۴-۵-۲-۲-۲ بازشناسی گونه‌های سنت.....
- ۳۳۸ ۱- توحید.....
- ۳۳۹ ۲- دعوت به معاد.....
- ۳۳۹ ۳- تعلیم.....
- ۳۴۰ ۴- تعلیم حکمت.....
- ۳۴۱ ۵- دعوت به تزکیه و تقوا.....
- ۳۴۱ ۶- آزادسازی انسانها از غل و زنجیرها.....
- ۳۴۲ ۷. اجرای عدالت اجتماعی.....
- ۳۴۳ کمال انسان، هدف نهایی انبیاء.....
- ۳۴۶ ۴-۵-۲-۲-۱ گفتار و کردار غیر وحیانی پیامبر.....
- ۳۴۹ ۴-۵-۲-۲-۲ قرائن وحیانی بودن.....
- ۳۵۰ ۴-۵-۲-۲-۳ چگونگی باز شناسی در مورد تردید.....
- ۳۵۱ فصل پنجم: پیامدهای قرآن بسندگی.....

۳۵۱ ۱-۵ مقدمه

۳۵۱ ۲-۵ جمع بندی و نتیجه گیری

۳۵۲ فصل پنجم: پیامدهای قرآن بسندگی

۳۵۲ ۱-۵ مقدمه

۳۵۳ ۲-۵ جمع بندی و نتیجه گیری

۳۵۷ کتابنامه

۳۷۲ Abstract

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱ مقدمه

۲-۱ بیان مسئله و سوالات اصلی تحقیق:

۳-۱ فرضیه های تحقیق:

۴-۱ پیشینه و منابع تحقیق

۵-۱ اهداف

۶-۱ کاربرد های این تحقیق

۷-۱ جنبه جدید بودن و نوآوری طرح

۸-۱ تعاریف

فصل اول: مقدمه و کلیات طرح تحقیق

۱-۱ مقدمه

تلاش در جهت درک و فهم درست و دریافت پیام‌ها و مقاصد قرآن از آغازین روزهای نزول وحی شروع شد و در درازنای تاریخ اسلام به مهمترین دغدغه مسلمانان و دل مشغولی عالمان تبدیل گردید. کشش معنوی و معجزه آسای این کتاب الهی که کوشش اندیشمندان و مفسران را در پی داشت، پیدایش دانش تفسیر را رقم زد و با گذشت زمان بر غنا و پر برگ و باری آن افزود. زاویه نگاه متفاوت مفسران در تفسیر، به شیوه‌ها و گرایش‌های گونه‌گون تفسیری انجامید.

بسیاری از مفسران با توجه به اینکه سنت پیامبر و روایات معصومین علیهم‌السلام، پس از قرآن کریم دومین مرجع مهم و معتبر در شناخت آموزه‌های دینی و مهمترین راهنمای مسلمین در اصول عقائد، معارف اسلامی، اخلاقیات و احکام فردی و اجتماعی است، در تفسیر قرآن از این دو منبع بهره می‌جویند و بر این باورند که حدیث معصوم مفسر و مبین قرآن است و هر دو از یک منبع سرچشمه گرفته‌اند، به ویژه آن که فهم بسیاری از احکام دین، به کمک احادیث شدنی است. زیرا قرآن در بیشتر آیات، به بیان کلیات پرداخته و تبیین جزئیات را به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اوصیای پس از او واگذار کرده است. آیات متعددی بر اعتبار و حجیت سنت پیامبر دلالت می‌کند و پیامبر مکرم اسلام

ﷺ نیز همگان را به پیروی از امامان معصوم ﷺ فراخوانده است. بهره گیری از قرآن به عنوان یکی از منابع تفسیر، ریشه در شیوه تفسیری پیامبر و ائمه ﷺ دارد و در میان مفسران، پیشینه‌ای به بلندای تاریخ تفسیر دارد و قولی است که جملگی بر آنند.

جریانی دیگر در صدد است که ملاک و محور تفسیر را، خود بیانات قرآن قرار دهد و از روشنگری‌ها و اشارات قرآنی در فهم مفاهیم آیات مدد جوید. اینان بر این باورند قرآنی که نور، روشن و روشنگر همه چیز است به غیر خود نیازمند نیست حتی اگر آن غیر سنت باشد. هر چند آنان جایگاه سنت را در شناخت آموزه‌های دین نادیده نگرفته و آن را به عنوان یکی از منابع دین در کنار قرآن می‌پذیرند اما نقش سنت را به بیان احکام و جزئیات قصص قرآن فرو می‌کاهند. آنان همچنین بر نقد روایات (سنت محکیه) پای می‌فشارند. از این جریان معتدل به عنوان «طرفداران شیوه تفسیری قرآن به قرآن» یا «مفسران قرآن‌گرا» یاد می‌شود. ما در این رساله از آنان به عنوان «جریان قرآن‌بسندهی در تفسیر» یاد می‌کنیم.

در حاشیه جریان پیش گفته، با جریان دیگری روبرو هستیم که هرچند در برخی ویژگی‌ها همچون بی‌نیازی تفسیر قرآن از غیر قرآن، با جریان پیش گفته دارای همسانی است اما از آن روی که در دریافت آموزه‌های دینی، تنها بر قرآن تکیه دارد و نقش سایر منابع دینی به ویژه «سنت» را نادیده می‌انگارد، کاملاً از آن جریان متمایز است. مخالفان آنان، با عنوان «قرآنیون» به این جریان اشاره می‌کنند. جالب آنکه هواداران این شیوه تفسیری، این عنوان را نه مایه ننگ که باعث افتخار می‌دانند؛ هر چند آنان خود بیشتر از عنوان «اهل القرآن» استفاده می‌کنند. ما در این رساله، از این رویکرد افراطی به نام «جریان قرآن‌بسندهی» یا «جریان قرآن‌بسندهی در دین» و یا «قرآنیون» یاد خواهیم کرد. آنچه این جریان را با جریان پیش گفته پیوند می‌دهد باور آنان به بی‌نیازی تفسیر قرآن، از غیر قرآن است و به عبارت دیگر هر دو جریان در «قرآن‌بسندهی در تفسیر» اشتراک نظر دارند.

در فصل اول پس از بیان مسئله، سوالات، پیشینه و منابع این پژوهش، به تعریف برخی واژه‌های پر بسامد رساله پرداخته شده است. از آنجا که درون مایه این جستار پیرامون دو موضوع کلیدی یعنی تفسیر و سنت دور می‌زند با تفصیل بیشتری به تعریف این دو واژه پرداخته شده است. در فصل دوم رساله، سر چشمه و پیشینه جریان افراطی قرآن بسندگی را مورد بررسی قرار داده و بر این باور پای فشرده ایم که پیشینه این جریان را باید در گفته «حسبنا کتاب الله» دید که از آغازین روزهای نزول وحی گاه به طور صریح و زمانی با اشاره و کنایه مطرح شده است. در روزگاران پس از آن تا قرن سوم، نشانه‌هایی از آن را می‌توان یافت. این دیدگاه که برای دوران‌های پیاپی در کمون به سر می‌برد در دو قرن اخیر با تاثیر پذیری از جریان خاور شناسان، ابتدا در مصر و شبه قاره هند و سپس در میان سایر مسلمانان، تا حدودی گسترش یافته است. از آنجا که برخی از نویسندگان اهل سنت دیدگاه شیعه را در باره سنت، زمینه ساز شبهات جریان قرآن بسندگی در باره سنت دانسته اند با شرح و بسط بیشتری به بیان دیدگاه شیعه در باره سنت پرداخته ایم.

یادکرد این نکته ضروری است که برخی از نویسندگان اهل سنت به گونه‌ای افراطی با سنت و روایات موجود برخورد کرده و همگان را به پذیرش بی چون و چرای میراث حدیثی مسلمانان بویژه روایات صحاح و مسانید فرا خوانده و به هیچ روی سخن از نقد روایات را بر نمی‌تابند. لذا بسیاری از کسانی که به قرآن بسندگی متهم شده اند نه تنها قرآن بسنده نیستند بلکه از باورمندان به کارکرد سنت در تفسیر و دین هستند و از آنجا که به نقد روایات (سنت محکمه) باور داشته و برخی روایات را مخالف عقل و قرآن دانسته از پذیرش آنها سرباز زده‌اند، به قرآن بسندگی و یا سنت ستیزی متهم شده اند. ما ضمن یادکرد فراگیر همه کسانی که به وابستگی به این جریان متهم شده اند بویژه در دوره معاصر، آنان را به دو گروه تجدید نظرطلبان اعتدالی و تجدید نظر طلبان افراطی تقسیم کرده بر این نکته انگشت گذاشته ایم که بسیاری از تجدید نظر طلبان اعتدالی با سنت مخالفتی نداشته تنها به نقد روایات موجود پرداخته اند. بر این باوریم که نباید با تنگ نظری هر کس را که سخن از